



Institute for Research  
& Planning in Higher Education

## Higher Education Letter

Print ISSN: 2008-4617



National Organization  
for Educational Testing

# Investigating Factors Influencing Students' Decision to Change Majors in The Master's Degree

Akbar Goldasteh<sup>1</sup>, Monireh Sohrabi<sup>2</sup>, Mohammad Sadeghi Azar<sup>3</sup>

1. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, University of Science and Culture, Tehran, Iran; (Corresponding Author), Email: Goldasteh@usc.ac.ir

2. PhD In Higher Education, Isfahan, Iran. Email: Msohrabi65@gmail.com

3 Graduate of the master's degree in management and planning of higher education., Tehran, Iran. Email: Mgsadeghiazar61@gmail.com

Article Info	ABSTRACT
<b>Article Type:</b>	<b>Objective:</b> Identifying and prioritizing factors influencing change of major of students in master's degree.
<b>Research Article</b>	<b>Methods:</b> The research categorized as a post-event type that has done by using a mixed approach. In the qualitative part of the research, a semi-structured interview was conducted with 12 professors, assistant professors, and data change students at Tarbiat Modares University, and theoretical data saturation was achieved. Open and axial coding methods have been used to extract the factors. In the quantitative part of the research, the statistical population consisted of all students who having a bachelor's degree in one of the fields of study groups other than humanities, but changed their field in the master's degree in the academic year 2007-2018. At this stage, 80 of these students were selected as a sample and answered the designed questionnaire that was based on the results of qualitative part.
<b>Received:</b>	<b>Results:</b> 54 primary concepts and 7 categories of factors were identified with scientific, personal, occupational, economic, educational, social and organizational titles. Age, field of study, type of university and average grades of students in the undergraduate course, time interval between two academic courses and employment status are among the individual characteristics of students that have been effective in changing their field in the master's degree.
2021/05/03	<b>Conclusion:</b> students who change their major, seek to achieve their individual and common goals which were not achieved in the context of their previous discipline.
<b>Revised:</b>	<b>Keywords:</b> choice of major, postgraduate education, hybrid approach, humanities, change of major.
2022/10/15	
<b>Accepted:</b>	
2022/10/22	
<b>Published online</b>	
2022/10/23	

Cite this article: Goldasteh, Akbar; Sohrabi, Monireh; Sadeghi Azar, Mohammad (2022). Investigating Factors Influencing Students' Decision to Change Majors in The Master's Degree. Higher Education Letter, 15 (59): 91-112 Pages.



© The Author(s).

Publisher: Institute for Research & Planning in Higher Education & National Organization of Educational Testing



## بررسی عوامل مؤثر بر تصمیم دانشجویان به تغییر رشته در دوره کارشناسی ارشد

اکبر گلدسته<sup>۱</sup>، منیره سهرابی<sup>۲</sup>، محمد صادقی آذر<sup>۳</sup>

۱. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران؛ (نویسنده مسئول)، پست الکترونیک: Goldasteh@usc.ac.ir
۲. دانش آموخته دوره دکتری آموزش عالی، اصفهان، ایران. پست الکترونیک: Msohrabi65@gmail.com
۳. دانش آموخته دوره کارشناسی ارشد مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش عالی، تهران، ایران. پست الکترونیک: Mgsadeghiazar61@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تغییر رشته دانشجویان در دوره کارشناسی ارشد به یکی از رشته‌های گروه علوم انسانی.
دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۳	روش پژوهش: تحقیق از نوع پسا رویدادی و با رویکرد ترکیبی اجرا شده است. در بخش کیفی پژوهش، با ۱۲ تن از استادان، معاونان و دانشجویان تغییر رشته داده در دانشگاه تربیت مدرس، مصاحبه نیمه‌ساختار یافته، انجام گرفته و اشباع نظری داده‌ها حاصل شده است. برای استخراج عوامل از روش‌های کدگذاری باز و محوری استفاده شده است. در بخش کمی پژوهش، جامعه آماری عبارت بوده است از تمامی دانشجویانی که با داشتن مدرک کارشناسی در یکی از رشته‌های گروه‌های تحصیلی غیر علوم انسانی، در دوره کارشناسی ارشد در سال تحصیلی ۹۸-۹۷ به تغییر رشته اقدام کرده‌اند. در این مرحله ۸۰ نفر از این دانشجویان به‌عنوان نمونه انتخاب شده و به پرسشنامه طراحی شده حاصل از نتایج بخش کیفی پاسخ دادند.
اصلاح: ۱۴۰۱/۰۷/۲۳	یافته‌ها: ۵۴ مفهوم اولیه و ۷ دسته عامل، با عناوین علمی، فردی، شغلی، اقتصادی، تحصیلی، اجتماعی و سازمانی شناسایی شدند. گروه سنی، گروه تحصیلی، نوع دانشگاه و میانگین نمره‌های دانشجویان در دوره کارشناسی، فاصله زمانی بین دو دوره تحصیلی و وضعیت اشتغال، از جمله ویژگی‌های فردی دانشجویان هستند که در تغییر رشته آنها در دوره کارشناسی ارشد مؤثر بوده‌اند. نتیجه‌گیری: افرادی که تغییر رشته می‌دهند، به دنبال نیل به هدف‌ها و آرمان‌های فردی و جمعی خود هستند؛ آرمان‌ها و هدف‌هایی که در بستر رشته قبلی محقق نشده‌اند.
پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۳۰	واژگان کلیدی: انتخاب رشته، تحصیلات تکمیلی، رویکرد ترکیبی، علوم انسانی، تغییر رشته
انتشار: ۱۴۰۱/۰۸/۰۱	
<p>استناد: گلدسته، اکبر؛ سهرابی، منیره؛ صادقی آذر، محمد (۱۴۰۱). بررسی عوامل مؤثر بر تصمیم دانشجویان به تغییر رشته در دوره کارشناسی ارشد. نامه آموزش عالی، ۱۵(۵۹)، ۹۱-۱۱۲</p> <p>ناشر: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی و سازمان سنجش آموزش کشور حق مؤلف © نویسندگان.</p>	



## مقدمه

آموزش عالی، بالاترین و آخرین مرحله نظام آموزشی یا به عبارت دیگر، رأس هرم آموزش در هر کشوری به حساب می‌آید. در ایران نیز به تحصیل در دوره‌هایی که پس از پایان تحصیلات دوره متوسطه صورت می‌گیرد و به کسب مدارک کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری منجر می‌شود، اطلاق می‌گردد. این نهاد علمی، هدف‌ها و نقش‌های ویژه‌ای در جامعه بر عهده دارد که از آن جمله می‌توان به تربیت نیروی انسانی متخصص موردنیاز جامعه، ترویج و ارتقای دانش، عمق بخشیدن به نگرش‌های علمی و فرهنگی، تعمیق فرهنگ گفت‌وگو، مدارا و کار جمعی، ارتقای تنوع و غنای فرهنگی، نظریه‌پردازی برای حل مسائل و بحران‌های جهانی، گسترش تحقیق و فراهم آوردن زمینه مساعد برای توسعه کشور اشاره کرد. همچنین آموزش عالی، رسالت‌های دیگری چون آماده کردن جامعه برای برخورد ریشه‌ای با مسائل و مشکلات و کاویدن جنبه‌های نظری، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آنها و مشارکت در حل و فصل آسیب‌ها و تدوین سیاست و راهبرد برای مقابله با آنها را بر عهده دارد. از سویی دیگر، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، نه فقط به خاطر این مسائل، بلکه به جهت گسترش مرزهای دانش و از دیدگاه‌های رشد شخصی، ملی و بین‌المللی مورد توجه هستند (قاسمی و صدیقیان، ۱۳۹۵). پدیده تغییر رشته یا ادامه ندادن رشته کارشناسی از جمله پدیده‌های شایع در نظام‌های آموزش عالی و دانشگاه‌های جوامع مختلف برای بعضی از دانشجویان است ولی کمتر به آن توجه شده است. این پدیده در همه کشورهای دنیا رخ داده و امری طبیعی تلقی می‌شود (مصطفوی و همکاران، ۱۳۹۱).

ورود دانشجویان علاقه‌مند به رشته‌های دانشگاهی از جمله عامل‌هایی است که کیفیت هر مؤسسه آموزشی را تضمین می‌کند، زیرا عشق به یادگیری باعث می‌شود دانشجو عامل‌های بازدارنده را تحمل و اصلاح کند و محیط یادگیری را به محیطی عادی و آسان‌کننده تبدیل کند. باین وجود، نتایج بیشتر پژوهش‌ها نشان داده است که داوطلبان ورود به دانشگاه‌ها، هنگام گزینش رشته، علاقه خود را در نظر نمی‌گیرند. شاید به همین دلیل بیشتر دانشجویان در آغاز ورود به دانشگاه به فکر تغییر رشته هستند (شاه‌ولی و همکاران، ۱۳۹۳).

دانشمندان، انتخاب رشته تحصیلی را از مهم‌ترین تصمیمات انسان دانسته‌اند. دانشجویان در خدمات مراکز مشاوره دانشگاهی بارها نگرانی‌های خود را درباره تصمیم‌گیری در خصوص رشته‌های اصلی تحصیلی به مشاور ابراز داشته‌اند. در حقیقت، بسیاری از دانشجویان خواستار مشاوره هستند و آن را پیگیری می‌کنند؛ زیرا درباره علایق و منافع شخصی خود اطلاعات زیادی ندارند (صبوری آقبلاغ رستم‌خان و همکاران، ۱۳۹۶). در این زمینه باید گفت، یکی از مهم‌ترین انتخاب‌ها و تصمیم‌های دانشجویان در طول دوران تحصیل، انتخاب رشته تحصیلی و بعضاً انتخاب مسیر تحصیلی است (پورتر و آمباک<sup>۱</sup>، ۲۰۰۶). دانشجویان ممکن است از نیمسال اول تحصیل یا حتی پس از دانش‌آموختگی خود به تغییر رشته تحصیلی اقدام کنند (اسماعیل<sup>۲</sup>، ۲۰۱۲). دلایل تغییر رشته

1. Porter & Umbach  
2. Ismael

می‌تواند ناشی از وجود عوامل انگیزشی مثبت در رشته جدید، یا عوامل انگیزشی منفی در رشته تحصیلی فعلی باشد (ظفر<sup>۱</sup>، ۲۰۱۳)؛ از این رو، تصمیم منطقی و درست در این زمینه باید با دقت و تأمل بیشتری اتخاذ شود و شناسایی عوامل دخیل و مؤثر در تصمیم‌گیری دانشجویان، امری مهم و ضروری است؛ زیرا گاهی بی‌توجهی به این عوامل موجب تصمیم‌گیری ناآگاهانه دانشجویان و تغییر مسیر تحصیلی او می‌شود که پیامدهایی جز درک نکردن عمق رشته، بی‌انگیزگی تحصیلی، افت تحصیلی، افسردگی، نداشتن پیشرفت تحصیلی، ناکامی و ناامیدی نخواهد داشت و حتی گاهی ممکن است سبب ترک تحصیل شود (مصطفوی و همکاران، ۱۳۹۱). در واقع می‌توان گفت مسئله انتخاب و تصمیم‌گیری در آموزش عالی از جمله فرایندها و تصمیم‌های بسیار مهم و پیچیده برای افراد است. بر همین اساس، پدیده تغییر رشته نیز تصمیم‌گیری مهمی برای انتخاب یک رشته دیگر که در واقع مسیر متفاوتی نسبت به مسیر قبلی است، نیازمند دلایل روشن و منطقی و نیز کسب اطلاعات معتبر و کافی برای تصمیم‌گیری است. جستجوی آگاهانه اطلاعات در مورد رشته‌های دانشگاهی پیش از تغییر رشته فعلی و انتخاب رشته دیگر می‌تواند بر رضایت از تحصیل و موفقیت دانشجویان تأثیر بگذارد (چالوپوا<sup>۲</sup>، ۲۰۱۲). فرایند تصمیم‌گیری در مورد طی مسیر تحصیلی از سوی دانشجویان طولانی بوده و فراتر از وضعیت ورود آنها به دانشگاه است. امروزه دانشجویان به‌طور معمول، تصمیم در مورد انتقال یا تغییر رشته تحصیلی خود را به پس از ثبت‌نام اولیه و تغییر در دوره تحصیلات تکمیلی موکول می‌کنند (دنيس<sup>۳</sup>، ۲۰۱۹).

سالزیری و همکاران<sup>۴</sup> (۲۰۰۹)، الگویی را برای انتخاب و تغییر رشته ارائه داده‌اند که از سه مرحله پیروی می‌کند: پیش‌آمادگی؛ ملاحظه و بررسی ویژگی‌های رشته و انتخاب. در مرحله پیش‌آمادگی، فرد عوامل مختلف، تمایلات و انگیزه‌های اولیه خود را برای ورود به رشته جدید بررسی می‌کند؛ سپس به جستجو و جمع‌آوری آگاهانه اطلاعات درباره رشته‌های مورد نظر می‌پردازد و در نهایت به انتخاب نهایی دست می‌زند. اهمیت وجود و فعالیت مطلوب مراکز مشاوره مستقل در دانشکده‌ها و دانشگاه‌ها می‌تواند این مسیر را برای تصمیم‌گیری دانشجویان، تسهیل و هموار نماید.

یکی از چالش‌های مهمی که امروزه گریبان‌گیر آموزش عالی کشور و دانشگاه‌ها است، بالا رفتن تمایل به تغییر رشته در نزد دانشجویان است که نباید آن را به‌منزله یک رویداد اتفاقی و تصادفی تصور نمود. تغییر رشته، پدیده‌ای است که در بین دانشجویان نیمسال‌های اول و دوم بیشتر دیده می‌شود و چنانچه از یک حد طبیعی و معقول فراتر رود باید برای مقابله با آن تدابیر سنجیده‌ای اتخاذ نمود. تعدادی از دانشجویان به دلایل مختلفی چون تغییر ساختار اشتغال و نیازهای جدید جامعه، آینده نامشخص شغلی، شرایط نامساعد دانشگاه، دور بودن از خانواده و ناکارآمدی نظام آموزشی، به تدریج نسبت به رشته تحصیلی خود دچار سرخوردگی شده

1. Zafar  
2. Chalupova  
3. Denice  
4. Salisbury

و انگیزه‌شان کاهش پیدا می‌کند و در نهایت خواستار تغییر رشته می‌شوند (رشیدی پویا و همکاران، ۱۳۹۶). افزایش تمایل به تغییر رشته تحصیلی در نزد دانشجویان، علاوه بر ایجاد بی‌ثباتی و اختلال در روند تعیین‌شده برنامه آموزشی، عواقب و پیامدهای منفی مشکلات فردی، اجتماعی و آموزشی را برای دانشگاه به بار خواهد آورد (کراولی<sup>۱</sup>، ۲۰۰۴).

در بین دانشگاه‌های جامع و دولتی مطرح کشور، دانشگاه تربیت مدرس واقع در شهر تهران، تنها مرکز آموزش عالی است که فقط در دوره تحصیلات تکمیلی به پذیرش دانشجو اقدام می‌کند. مطابق رتبه‌بندی ISC<sup>۲</sup> در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸، این دانشگاه جزء ۱۰ دانشگاه برتر جامع و ۱۵ دانشگاه برتر در کل کشور بوده است. همچنین بر اساس داده‌های مؤسسه علمی پژوهشی سایمگو<sup>۳</sup> در سال ۲۰۲۱، این دانشگاه رتبه پنجم علمی را در بین دانشگاه‌های کشور و رتبه ۵۳۱ را در بین دانشگاه‌های جهان به خود اختصاص داده بود. این دانشگاه دارای ۱۷ دانشکده، ۱۵ پژوهشکده و مرکز پژوهشی و یک پارک علم و فناوری است که در ۱۹۸ رشته در دوره کارشناسی ارشد دانشجو می‌پذیرد (تارنمای دانشگاه تربیت مدرس، ۱۴۰۰).

در سال ۱۴۰۰ از بین ۶۰۰ هزار داوطلب شرکت در آزمون کارشناسی ارشد دانشگاه‌های کشور، بیش از ۴۰۰ هزار نفر و در سال ۱۴۰۱، از بین ۶۷۷ هزار نفر داوطلب، ۴۳۵ هزار نفر (در هر دو سال، حدود دوسوم کل داوطلبان)، متقاضی ورود به رشته‌های علوم انسانی دانشگاه‌ها بوده‌اند (سازمان سنجش آموزش کشور، ۱۴۰۱). در سال‌های اخیر نیز رشد تعداد داوطلبان ورود به دوره ارشد رشته‌های علوم انسانی از رشته‌های فنی - مهندسی و علوم پایه (ریاضی) قابل توجه بوده است (پورعباس، ۱۴۰۱). رشته‌های علوم انسانی مجزا از مابقی رشته‌ها نیستند و این تفکر غلط است که رشته‌های فنی و مهندسی بازار کار بهتری نسبت به رشته‌های انسانی دارند؛ برای مثال ممکن است برخی از رشته‌های علوم انسانی مانند حسابداری، مترجمی زبان و ... بازار کار و اشتغال خوبی در جذب فارغ‌التحصیلان دانشگاهی داشته‌اند (سیف، ۱۴۰۰). همچنین، رصد آمار اشتغال دانش‌آموختگان کشور نرخ اشتغال ۵۳٪ را در دوره کارشناسی ارشد نشان می‌دهد (دفتر ارتباط با صنعت و جامعه، ۱۴۰۰). در سال ۱۴۰۰، دفتر برنامه‌ریزی آموزش عالی، مصوبه‌ای را مبنی بر لزوم ارتباط رشته تحصیلی دوره کارشناسی ارشد با رشته تحصیلی دوره کارشناسی مطرح کرد. این مصوبه با مخالفت گسترده داوطلبان ورود به دوره تحصیلات تکمیلی روبه‌رو شد و در نهایت بر اساس مصوبه هفدهمین جلسه «شورای سنجش و پذیرش دانشجو در تحصیلات تکمیلی» لغو شد (آهنچیان، ۱۴۰۰).

مجموعه شرایط پیش‌گفته، در کنار ممنوعیت تغییر رشته در حین تحصیل در دوره کارشناسی ارشد (وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۹۷)، نشان از آن دارد که تمایل به تغییر رشته در بین داوطلبان ورود به دوره

1. Crowley  
2. Islamic World Science Citation Center  
3. Scimago

کارشناسی ارشد حوزه علوم انسانی به دلایل مختلف (از جمله بر خورداری نسبی از شرایط شغلی بهتر) در سال‌های اخیر افزایش یافته و نیاز به بررسی عمیق‌تر دارد. بر این اساس، این پژوهش با هدف شناسایی و اولویت‌بندی علل تغییر رشته دانشجویان شاغل به تحصیل در دوره کارشناسی ارشد رشته‌های علوم انسانی (نسبت به رشته تحصیلی دوره کارشناسی آنان) اجرا شد.

### مبانی نظری و پیشینه پژوهش

انتخاب رشته، تصمیمی اساسی است که تجربیات، یادگیری و رضایت دانشجوی در دانشگاه را در کنار اشتغال، درآمد و پایداری شغلی وی پس از دانش‌آموختگی شکل می‌دهد (پیت و ژو، ۲۰۱۸). با تغییر شرایط بازار کار، دست‌اندرکاران آموزش عالی به چگونگی رابطه متقابل زمینه تحصیلی دانشجویان با انتظارات آنان از آینده شغلی و تأثیر آن بر انتخاب رشته علاقه‌مند شده‌اند (کدلین، ۲۰۲۰). تناسب و هم‌خوانی نداشتن رشته انتخابی با انتظارات دانشجویان (به‌ویژه موارد مرتبط با اشتغال آتی)، نشان می‌دهد که انتخاب رشته تا چه حد می‌تواند به‌عنوان مؤلفه مهمی در آینده دانشجویان پس از ترک دانشگاه مؤثر باشد (دنيس، ۲۰۲۱). تغییر رشته، فرایندی است که در طی آن دانشجو با توجه به تکمیل نسبی شناخت خود از رشته تحصیلی انتخابی و هم‌خوانی نداشتن آن با انتظارات از پیش تعریف شده یا مورد انتظار خود در آینده، به تحصیل در رشته دیگری اقدام می‌کند. این تغییر می‌تواند جزئی یا کلی باشد. در تغییر رشته جزئی دانشجو شاخه اصلی تحصیلی خود را حفظ کرده و در گرایش دیگری از شاخه تحصیلی اولیه، به تحصیل ادامه می‌دهد، ولی در تغییر رشته کلی، دانشجو به تغییر شاخه اصلی تحصیلی خود اقدام می‌کند (جارادات، ۲۰۱۷؛ دنيس، ۲۰۲۱).

عوامل مؤثر بر تغییر رشته دانشجویان به سه رده کلی تقسیم می‌شوند که عبارت‌اند از: ترجیحات فردی و درسی، توصیه‌های دیگران و مسائل شغلی (ظفر، ۲۰۱۳). هر یک از این رده‌های کلی، خود به چند عامل تجزیه می‌شوند که می‌توانند اثرات مثبت یا منفی بر تصمیم فرد در مورد تغییر رشته داشته باشند (جارادات، ۲۰۱۷). ۹ عامل بر تصمیم به تغییر رشته دانشجویان اثر مثبت دارند. توزیع این ۹ عامل در رده‌های سه‌گانه کلی به شرح زیر است:

- در رده ترجیحات فردی و درسی: علاقه به رشته و درس‌های مقدماتی رشته جدید.  
- در رده توصیه دیگران: اثر مثبت بحث با سایر دانشجویان، مشاور دانشگاهی، شرکت در جلسات دانشگاه، مدرسان و والدین.

- در رده مسائل شغلی: به دست آوردن موقعیت شغلی مناسب و سطح بالای پرداخت در رشته جدید.  
همچنین ۹ عامل نیز بر تصمیم به تغییر رشته دانشجویان اثر منفی دارند، توزیع این ۹ عامل در رده‌های سه‌گانه

1. Pitt & Zhu
2. Quadlin
3. Jaradat
4. Zafar



کلی به شرح زیر است:

- در رده ترجیحات فردی و درسی: سخت بودن رشته اولیه، چالش برانگیز نبودن رشته اولیه و علاقه نداشتن به درس‌های مقدماتی رشته اولیه.

- در رده توصیه دیگران: اثر منفی بحث با سایر دانشجویان، مشاور دانشگاهی، مدرسان و والدین در انتخاب رشته اولیه.

- در رده مسائل شغلی: سطح پایین موقعیت‌های شغلی و سطح پایین پرداخت در رشته اولیه.

مبانی نظری نشان داده‌اند که عوامل مؤثر بر تغییر رشته در سه دسته کلی (ترجیحات فردی و درسی، توصیه‌های دیگران، مسائل شغلی) و ۹ عامل جزئی قرار می‌گیرند. این عوامل، ویژه رشته یا گروه تحصیلی خاصی نبوده و به صورت کلی بیان شده‌اند؛ اما در این پژوهش به دنبال شناسایی عوامل مؤثر بر تغییر رشته دانشجویان به رشته‌های علوم انسانی هستیم، بنابراین، می‌توان پرسش‌های زیر به منظور شناسایی این عوامل مطرح شده است:

۱. عوامل مؤثر بر تغییر رشته دانشجویان در دوره کارشناسی ارشد به رشته‌های گروه علوم انسانی کدام‌اند؟

۲. اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تغییر رشته دانشجویان در دوره کارشناسی ارشد به رشته‌های گروه علوم انسانی به چه صورت است؟

۳. ویژگی‌های فردی دانشجویان چه اثری بر میزان تغییر رشته آنها در دوره کارشناسی ارشد به رشته‌های گروه علوم انسانی دارند؟

به منظور شناسایی عوامل مؤثر بر تغییر رشته، پژوهش‌های متعددی انجام گرفته است. ایازی و همکاران (۱۴۰۰)، در بررسی خود با عنوان «عوامل مؤثر بر انتخاب رشته دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی»، دریافتند که پنج مؤلفه «علاقه به رشته»، «اشتغال، درآمد و منزلت اجتماعی»، «نقش خانواده و دوستان»، «انگیزه‌های شخصی و خدمت به جامعه» و «موقعیت علمی و کادر آموزشی دانشگاه»، در انتخاب رشته دانشجویان مؤثر بوده‌اند. مؤلفه «موقعیت علمی و کادر آموزشی دانشگاه»، بیشترین تأثیر و مؤلفه «نقش خانواده و دوستان» کمترین تأثیر را داشته‌اند. محمدی و همکاران (۱۳۹۸)، پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر انتخاب گرایش تحصیلی در دوره کارشناسی ارشد پرستاری» اجرا کردند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، بیشترین عامل تأثیرگذار بر انتخاب گرایش تحصیلی دانشجویان موردبررسی، «عوامل فردی» و پس از آن، به ترتیب «عوامل حرفه‌ای»، «عوامل محیطی-اجتماعی» و «خانواده و دوستان» قرار داشته‌اند. زین‌آبادی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهش خود با عنوان «مهاجرت علمی: تأملی بر دلایل تغییر رشته در دوره کارشناسی ارشد از سایر رشته‌ها به مدیریت آموزشی»، دریافتند که مهم‌ترین دلایل گرایش به این گونه تغییر رشته عبارت‌اند از: علاقه‌مندی، زمینه و ضرورت شغلی. همچنین انتظارات دانشجویان تغییر رشته داده از رشته جدید خود، در دو مقوله بازار کار و آموزش قرار داشته است. نگرش دانشجویان به رشته جدید، مثبت ارزیابی شده است و بیشتر

آنها اعتقاد داشته‌اند این رشته برای آنها دستاوردهای معنوی و مادی به همراه داشته است. معروفی و آداک (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان «بازنمایی تجارب زیسته دانشجویان تحصیلات تکمیلی رشته علوم تربیتی در ارتباط با پدیده تغییر رشته» به روش پدیدارشناسی، سه دسته مقوله کلی عوامل «اقتصادی»، «ویژگی‌های رشته قبلی و فعلی» و «علاقه و ویژگی‌های فردی» را در تغییر رشته دانشجویان مؤثر دانسته‌اند. صبوری آقبلاغ رستم‌خان و همکاران (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان «تبیین علل و انگیزه انتخاب و ادامه تحصیل در دوره کارشناسی ارشد آموزش پزشکی»، نشان دادند که مؤلفه‌های فردی (طبقات رشد علمی-شخصیتی، محرک‌های اختصاصی و محرک‌های غیراختصاصی)؛ مؤلفه‌های سیستمی (طبقات اقتضانات شغلی، فرار حرفه‌ای، فرار آزمونی، ماهیت و نحوه ارائه آموزش‌ها) و مؤلفه‌های اجتماعی (مدرک‌گرایی) در انتخاب رشته دانشجویان مؤثر بوده است. در مجموع می‌توان گفت در پژوهش‌های منتخب انجام گرفته در داخل کشور، عوامل «فردی» و «اقتصادی» مهم‌ترین عوامل مؤثر در انتخاب یا تغییر رشته دانشجویان به شمار آمده‌اند. در مقابل، نقش خانواده و دوستان، اهمیت کمتری داشته است. به عبارت دیگر، علاقه‌مندی و نگرش‌های شخصی افراد به مسئله و آینده‌نگری آنها درباره تأثیرات اقتصادی رشته انتخابی در زندگی، به اندازه‌ای در انتخاب و تغییر رشته مهم هستند که توصیه‌ها و مشورت دیگران تغییری اندک در تصمیم آنها ایجاد می‌کند.

استفانی و همکاران<sup>۱</sup> (۲۰۲۲)، در بررسی خود با عنوان «عوامل مؤثر بر رضایت و ماندگاری دانشجویان در رشته‌های بیمارستانی و گردشگری» دریافتند که عواملی مانند برنامه درسی، مدرک، زندگی دانشجویی، کارایی فردی و هدف‌های دوره، سبب رضایت از رشته و عواملی مانند برنامه درسی، مدرک، زندگی دانشجویی و حمایت مالی، بر ماندگاری دانشجویان در دوره و تغییر ندادن رشته تأثیر دارند. دنیس (۲۰۲۱)، در پژوهش خود با عنوان «انتخاب و تغییر رشته: دانشجویان تحصیلات تکمیلی و فرایند انتخاب رشته تحصیلی»، تغییر رشته دانشجویان در دانشگاه‌های آمریکا را بررسی کرده است. یافته‌های پژوهش وی نشان می‌دهد، بسیاری از دانشجویان تجربه تغییر رشته را داشته‌اند و حتی برخی از آنان چندین بار تغییر رشته داده‌اند. دلایل اصلی بیان شده از سوی این دانشجویان، تطابق بیشتر رشته با علاقه‌مندی و توانایی‌های خود و کمتر رقابتی بودن و ساده‌تر بودن رشته بیان کرده‌اند. همچنین نتایج پژوهش نشان داده است که نرخ تغییر رشته‌های گروه «علوم، فناوری، مهندسی و ریاضی»<sup>۲</sup> در زنان کمتر از مردان بوده است. جارادات (۲۰۱۷)، در پژوهش خود با عنوان «عوامل مؤثر بر تصمیم دانشجویان به تغییر رشته تحصیلی» این مسئله را در دانشگاه‌های خاورمیانه بررسی کرده است. یافته‌های تحقیق نشان داد که ۲۸ درصد دانشجویان مورد بررسی تغییر رشته داده‌اند. عوامل مؤثر بر تغییر رشته دانشجویان بر حسب سال ورود آنها دسته‌بندی شد. دانشجویان سال اول، بیشتر به دلیل سخت بودن درس‌های مقدماتی، دانشجویان سال دوم، بیشتر به دلیل رضایت نداشتن از استادان، دانشجویان سال سوم بیشتر به دلیل

1. Stephanie et al

2. Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM)



سخت بودن درس‌ها یا چالش برانگیز نبودن آنها و دانشجویان سال چهارم بیشتر به دلیل تشویق خانواده به انتخاب رشته دیگر، تغییر رشته داده‌اند. جمع‌بندی پیشینه پژوهش‌های منتخب خارجی نشان می‌دهد، عوامل متفاوتی مانند فردی، اجتماعی، اقتصادی (اشتغال)، سیستمی، برنامه درسی و محتوای رشته بر تغییر رشته دانشجویان مؤثر بوده‌اند.

### روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پسا رویدادی و از حیث هدف، کاربردی بوده و با توجه به اینکه در این پژوهش، تأثیر عوامل مؤثر بر تغییر رشته دانشجویان در دوره کارشناسی ارشد به رشته‌های گروه علوم انسانی بررسی می‌شود، از نظر روش و شیوه اجرا، توصیفی - پیمایشی است (خاکی، ۱۳۹۹).

این پژوهش بر پایه رویکرد ترکیبی (کیفی - کمی) اجرا شده است. در مرحله کیفی پژوهش، به منظور شناسایی عوامل از روش داده‌بنیاد (اشتراوس و کوربن<sup>۱</sup>، ۱۹۹۸) و ابزار مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته استفاده شده است. روش داده‌بنیاد در دو مرحله استخراج مفاهیم اولیه با استفاده از کدگذاری باز و استخراج عوامل با استفاده از کدگذاری محوری، به کار رفته است (بازرگان، ۱۳۹۷). در این پژوهش، در مرحله اول، مصاحبه‌ها به صورت سطر به سطر، بررسی شد و مفاهیم اولیه، شناسایی و به صورت باز کدگذاری شدند. این روند تا مصاحبه آخر ادامه یافت و پس از آن با توجه به تکرار شدن بسیاری از کدها و حصول اشباع نظری، مصاحبه‌ها مورد تحلیل نهایی قرار گرفت. سپس در مرحله کدگذاری محوری، فرایند اختصاص کد به مفاهیم موجود در اطلاعات از حالت کاملاً باز خارج شده و شکلی گزیده به خود می‌گیرد. در واقع پس از کدگذاری باز، پژوهشگر، محورهای اصلی در مجموعه داده‌ها را مشخص و در مرحله بعدی، کدگذاری را حول این محورها انجام می‌دهد (کرسول<sup>۲</sup>، ۲۰۰۵). جامعه آماری پژوهش در بخش کیفی، مدیران آموزشی دانشگاه، استادان و دانشجویان تغییر رشته داده از گروه‌های تحصیلی دیگر به گروه علوم انسانی بوده‌اند. در این مرحله، ۵ دانشجو، ۴ تن از استادان خبره و آگاه در زمینه موضوع پژوهش و ۳ تن از مدیران آموزشی دانشگاه در حوزه علوم انسانی، برای شناسایی عوامل مؤثر بر تغییر رشته، به روش هدفمند، انتخاب و در پژوهش مشارکت داده شدند. فهرست مشخصات افراد مورد مصاحبه در جدول‌های (۱ و ۲) ارائه شده است.

1. Strauss Corbin  
2. Creswell

جدول (۱) مشخصات فردی دانشجویان شرکت کننده در مصاحبه

سن (سال)	شغل	دانشگاه محل تحصیل	رشته‌های کارشناسی ارشد	رشته‌های کارشناسی
۲۷	بیکار	علوم و فنون خرمشهر	مدیریت صنعتی	ریاضی (برق)
۴۰	آزاد	جهاد دانشگاهی اصفهان	تاریخ (باستان‌شناسی)	کامپیوتر (نرم افزار)
۳۷	پیمانکار مخابرات	علمی کاربردی شیراز	تربیت بدنی و علوم ورزشی	برق و مخابرات
۳۲	دامدار	پیام نور یزد	علوم تربیتی	مهندس کشاورزی (علوم دامی)
۲۶	دبیر شیمی	تربیت دبیر شهید رجایی تهران	تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش	شیمی محض

جدول (۲) مشخصات خبرگان و مدیران اجرایی شرکت کننده در مصاحبه

ردیف	سمت	سابقه دانشگاهی (سال)
۱	مدیر گروه و عضو هیئت علمی	۱۲
۲	مدیر گروه و عضو هیئت علمی	۲۶
۳	مدیر گروه و عضو هیئت علمی	۲۷
۴	مدیر گروه و عضو هیئت علمی	۲۲
۵	عضو هیئت علمی، معاونت آموزشی دانشکده	۳۲
۶	رئیس آموزش دانشکده	۲۸
۷	عضو هیئت علمی، مدیر گروه و معاون آموزشی دانشکده	۲۲

در مرحله کمی پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته حاوی ۳۹ پرسش بسته پاسخ (بر اساس عوامل شناسایی شده در مرحله کیفی پژوهش)، طراحی و پاسخ‌ها با استفاده از طیف پنج گزینه‌ای لیکرت مقداردهی شد. اعتبار محتوایی پرسشنامه از طریق بررسی نظرات استاد راهنما و ۷ نفر از صاحب نظران و خبرگان مورد سنجش قرار گرفت و برای بررسی پایایی آن از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. مقدار ۰/۷۵ به دست آمده ضریب، نشان دهنده پایایی قابل قبول پرسشنامه است.

جامعه آماری بخش کمی پژوهش را تمامی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ تشکیل داده‌اند که در دوره کارشناسی در گروه تحصیلی غیر علوم انسانی تحصیل کرده‌اند، اما در دوره کارشناسی ارشد به یکی از رشته‌های گروه علوم انسانی تغییر رشته داده‌اند. این افراد بر اساس آمار اداره آموزش دانشگاه

تربیت مدرس ۱۰۰ نفر بوده‌اند. با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و استفاده از فرمول کوکران (با خطای ۰/۵)، تعداد ۸۰ نفر از دانشجویان به‌عنوان نمونه، انتخاب و پرسشنامه طراحی شده بین آنها توزیع شد. به‌منظور اولویت‌بندی عوامل شناسایی شده، از آزمون ناپارامتری فریدمن<sup>۱</sup> و به‌منظور بررسی میزان تأثیر ویژگی‌های فردی دانشجویان بر تغییر رشته آنها، از آزمون‌های ناپارامتری من-ویتنی<sup>۲</sup> (برای ویژگی‌های فردی دو رده‌ای)، کروسکال-والیس<sup>۳</sup> (برای ویژگی‌های فردی چند رده‌ای با مقیاس اسمی) و یانکهایر<sup>۴</sup> (برای ویژگی‌های فردی چند رده‌ای با مقیاس ترتیبی) استفاده شده است.

### ویژگی‌های فردی پاسخگویان

۶۰ درصد دانشجویان تغییر رشته داده، مرد بوده‌اند. ۵۹ درصد آنان در تهران ساکن نبوده‌اند. حدود ۶۶ درصد آنان مجرد بوده و ۳۳ درصد نیز در گروه سنی ۳۱ تا ۳۵ سال قرار داشته‌اند. بررسی مشخصات دوره کارشناسی دانشجویان نشان داده است که بیش از ۵۰ درصد از آنها در یکی از گروه‌های فنی - مهندسی یا کشاورزی تحصیل کرده‌اند. ۵۰ درصد از آنها در دانشگاه‌های دولتی بوده‌اند و به همین نسبت، از زمان دانش‌آموختگی آنها بین ۱ تا ۵ سال گذشته و معدل آنها بین ۱۴ تا ۱۷ بوده است. ۳۳ درصد آنها نیز به‌طور تمام‌وقت شاغل بوده‌اند.

### یافته‌ها

#### یافته‌های کیفی

در پاسخ به پرسش نخست مبنی بر آن که عوامل مؤثر بر تغییر رشته دانشجویان در دوره کارشناسی ارشد به رشته‌های گروه علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس کدام‌اند؟، جدول (۳) مجموعه مفاهیم اولیه و عوامل محوری استخراج شده را نشان می‌دهد.

جدول (۳) مفاهیم اولیه و عوامل محوری استخراج شده در پژوهش

عامل محوری	مفاهیم اولیه
علمی	۱- جذابیت رشته جدید، ۲- توانایی و مهارت در رشته جدید، ۳- تکمیل دانش شخصی، ۴- مطالعات علمی دوران کارشناسی، ۵- اعتبار استادان رشته جدید، ۶- اعتبار رشته جدید نسبت به رشته‌های دیگر، ۷- افزایش علم و دانش، ۸- رشد دیدگاه فکری، ۹- دسترسی آسان به منابع علمی رشته جدید
فردی	۱- تجربه شخصی و شناخت، ۲- پیگیری علاقه و استعداد، ۳- رفتن به خدمت سربازی برای پسران، ۴- ازدواج در صورت ادامه ندادن تحصیل برای دختران، ۵- احساس رضایت درونی، ۶- علاقه نداشتن به رشته قبلی، ۷- علاقه به مباحث حوزه علوم انسانی، ۸- انتخاب رشته صحیح نکردن در دوره کارشناسی، ۹- ورود به دانشگاه خاص و محیط آن، ۱۰- خودآزایی و اثربخشی، ۱۱- اخذ مدرک تحصیلی بالاتر

1. Friedman
2. Mann-Whitney
3. Kruskal-Wallis
4. Yunkheir

عامل محوری	مفاهیم اولیه
اجتماعی	۱- تشویق والدین و اطرافیان، ۲- ترغیب و حمایت دوستان، ۳- علاقه‌مندی به مسائل جامعه‌شناسی و فعالیت‌های اجتماعی، ۴- تأثیر شبکه‌های اجتماعی و مجازی، ۵- موقعیت و اعتبار اجتماعی رشته جدید، ۶- جو اجتماعی حاکم بر جامعه و ذهنیت جامعه نسبت به رشته جدید، ۷- تشخیص نیازهای جامعه و خدمت در راستای آن، ۸- کسب موقعیت اجتماعی مطلوب
شغلی	۱- فراهم کردن فرصت شغلی بهتر، ۲- نارضایتی از شغل فعلی، ۳- ارتباط رشته جدید با شغل کنونی، ۴- تطابق نداشتن شرایط فعلی شغلی با رشته‌های قبلی، ۵- پیدا نکردن شغل مرتبط با رشته دوره تحصیلی کارشناسی، ۶- تضمین کار و امنیت شغلی در رشته جدید
سازمانی	۱- برگزار نشدن آزمون برای رشته جدید، ۲- شرایط مناسب ورود به رشته جدید (ظرفیت بالا و...)
اقتصادی	۱- بورسیه شدن، ۲- کسب درآمد بیشتر
تحصیلی	۱- قبول نشدن در رشته دیگر، ۲- آسانی درس‌ها و مفاهیم در رشته جدید

### یافته‌های کمی

در پاسخ به پرسش دوم مبنی بر آن که اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تغییر رشته دانشجویان در دوره کارشناسی ارشد به رشته‌های گروه علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به چه صورت است؟ آزمون فریدمن انجام شده است. اطلاعات جدول (۵) وجود تفاوت بین اولویت عوامل محوری استخراج شده در جدول (۴) را در سطح معنی‌داری کمتر از ۰,۰۱ نشان می‌دهد.

جدول (۴) نتایج آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تغییر رشته

ردیف	کمیت	مقدار
۱	آماره کی دو (مربع کای)	۶۷۶/۹۶
۲	درجه آزادی	۶
۳	سطح معنی‌داری	کمتر از ۰,۰۱

آماره کی دو محاسبه شده برابر ۶۷۶/۹۶ بوده و سطح معنی‌داری آن بسیار کوچک و حدود صفر است. از این رو، تقریباً با اطمینان کامل می‌توان گفت، بین عوامل مؤثر بر تغییر رشته دانشجویان، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. جدول (۵) اولویت‌های عوامل استخراج شده را برحسب میانگین رتبه کسب شده در آزمون فریدمن نسبت به یکدیگر نشان می‌دهد.

جدول (۵) اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تغییر رشته دانشجویان

ردیف	نام عامل	میانگین رتبه	اولویت
۱	اقتصادی	۴/۱۵	۱
۲	علمی	۴/۰۸	۲
۳	شغلی	۴/۰۱	۳
۴	فردی	۳/۶۳	۴
۵	سازمانی	۳/۵۸	۵
۶	اجتماعی	۳/۳۱	۶
۷	تحصیلی	۳/۱۱	۷

با توجه به مقادیر میانگین رتبه‌ها در جدول (۵) عامل اقتصادی و پس از آن عامل علمی، به ترتیب دارای بیشترین اولویت و عامل تحصیلی دارای کمترین اولویت در بین مؤلفه‌های مؤثر بر تغییر رشته به رشته‌های علوم انسانی بوده‌اند.

پرسش سوم، ویژگی‌های فردی دانشجویان چه تأثیری بر تغییر رشته دانشجویان در دوره کارشناسی ارشد به رشته‌های گروه علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس دارند؟ به‌منظور بررسی میزان تأثیر ویژگی‌های فردی دو رده‌ای، شامل جنسیت، محل سکونت و وضعیت تأهل، از آزمون ناپارامتری من-ویتنی استفاده شده است. نتایج آزمون در جدول (۶) نشان داده شده است.

جدول (۶) نتایج آزمون من-ویتنی برای بررسی اثر ویژگی‌های فردی دو رده‌ای بر تغییر رشته دانشجویان

ردیف	نوع ویژگی	مقدار آماره Z	سطح معنی‌داری	نتیجه آزمون
۱	جنسیت	۰,۰۴	۰,۹۷	تفاوت معنی‌داری بین رده‌ها وجود ندارد.
۲	محل سکونت	-۱,۲۱	۰,۲۲	»
۳	وضعیت تأهل	-۰,۷۵	۰,۳۲	»

اطلاعات جدول (۶) نشان می‌دهد، هیچ‌کدام از ویژگی‌های جنسیت، محل سکونت و وضعیت تأهل، تأثیر معنی‌داری بر قصد دانشجویان به تغییر رشته در دوره کارشناسی ارشد نداشته‌اند.

به‌منظور بررسی تأثیر ویژگی‌های فردی چند رده‌ای، شامل گروه سنی، گروه آموزشی دوره کارشناسی، نوع دانشگاه دوره کارشناسی، میانگین نمره‌های دوره کارشناسی، فاصله زمانی کارشناسی ارشد تا کارشناسی و

وضعیت اشتغال از آزمون‌های ناپارامتری کروسکال - والیس و یانکهریر استفاده شده است. جدول (۷) نتایج اجرای آزمون را نشان می‌دهد.

جدول (۷) نتایج اجرای آزمون کروسکال - والیس بر ویژگی‌های فردی چند رده‌ای دانشجویان

ردیف	نام ویژگی	مقدار آماره	درجه آزادی	سطح معنی‌داری	نتیجه آزمون
۱	گروه تحصیلی دوره کارشناسی	۳۸,۴۷	۴	۰,۰۰۱	تفاوت معنی‌دار است، گروه تحصیلی فنی مهندسی بیشترین و گروه تحصیلی هنر کمترین تغییر رشته را داشته‌اند
۲	گروه سنی	۲۵,۶۲	۳	۰,۰۰	تفاوت معنی‌دار است؛ با افزایش سن، تغییر رشته کمتری صورت می‌گیرد.
۳	نوع دانشگاه دوره کارشناسی	۲۸,۲۲	۳	۰,۰۱۱	تفاوت معنی‌دار است؛ دانشجویان دانشگاه‌های دولتی بیشترین و دانشجویان دانشگاه‌های غیرانتفاعی کمترین تغییر رشته را داشته‌اند.
۴	میانگین نمرات دوره کارشناسی	۳۱,۴۷	۲	۰,۰۰۰	تفاوت معنی‌دار است؛ با افزایش معدل، تغییر رشته کمتری صورت می‌گیرد.
۵	فاصله زمانی کارشناسی ارشد تا کارشناسی	۱۸,۲۸	۲	۰,۰۰۰	تفاوت معنی‌دار است؛ با افزایش فاصله بین دو دوره، تغییر رشته بیشتری صورت می‌گیرد.
۶	وضعیت اشتغال	۵۲,۲۷	۳	۰,۰۰۰	تفاوت معنی‌دار است؛ شاغلان تمام‌وقت بیشترین تغییر رشته را داشته‌اند.

اطلاعات جدول (۷) نشان می‌دهد، تمامی ویژگی‌های فردی مورد بررسی چند رده‌ای، در میزان تغییر رشته دانشجویان تأثیر داشته‌اند. افزایش سن، کاهش میانگین نمره‌های دوره کارشناسی، افزایش فاصله بین پایان دوره کارشناسی و آغاز دوره کارشناسی ارشد، تفاوت معنی‌داری در جهت افزایش میزان تغییر رشته نشان می‌دهند. همچنین دانشجویان گروه فنی مهندسی، دانشجویان دانشگاه‌های دولتی و دانشجویان شاغل تمام‌وقت، تفاوت معنی‌داری را در جهت افزایش میزان تغییر رشته، نسبت به دیگر دانشجویان از خود نشان داده‌اند. در مقابل، دانشجویان گروه تحصیلی هنر و دانشجویان دانشگاه‌های غیر انتفاعی، در مقایسه با سایر دانشجویان تفاوت معنی‌داری را در جهت کاهش میزان تغییر رشته نشان داده‌اند.

### بحث

انتخاب رشته برای هر یک از چهار دوره تحصیلی دبیرستان، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری حساسیت‌های خود را دارد و فرد باید آگاهانه و بر اساس ملاک و معیارهایی که برای موفقیت خود در نظر دارد به انتخاب



رشته اقدام کند. افراد پس از انتخاب رشته دوره کارشناسی وارد دانشگاه می‌شوند و اکثراً در یکی از رشته‌های مرتبط با رشته تحصیلی دوره دبیرستان خود تحصیل می‌کنند و چهار سال تحصیلی خود را به پایان می‌رسانند. اما تعدادی از دانشجویان در دوره کارشناسی ارشد، تغییر رشته می‌دهند و در این بین، برخی یکی از رشته‌های علوم انسانی را به‌عنوان رشته جدید خود برمی‌گزینند. این پدیده در سطح اندک مشکل‌زا نیست ولی با بالا رفتن تعداد افرادی که به تغییر رشته اقدام می‌کنند هزینه‌هایی را برای فرد، نظام آموزشی و جامعه در پی دارد. این افراد با انتخاب یک رشته برای دوره کارشناسی، عملاً این شانس را از فرد دیگری برای حضور در دانشگاه یا در آن رشته سلب کرده و به‌نوعی این انتخابشان علاوه بر خودشان، دیگران را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. همچنین این افراد در دوره کارشناسی ارشد باید تلاش کنند خود را به سطح دانشجویانی برسانند که دارای مدرک کارشناسی مرتبط با رشته کارشناسی ارشد خود هستند؛ در غیر این صورت، با تعداد زیادی از دانش‌آموختگان کارشناسی ارشد مواجه خواهیم شد که بنیان‌های درسی ضعیفی دارند که خود می‌تواند آسیب‌های زیادی را به جامعه وارد کند.

یافته‌های حاصل از پاسخ پرسش اول نشان داد، هفت دسته عوامل علمی، تحصیلی، اجتماعی، فردی، اقتصادی، شغلی و سازمانی از جمله عوامل مؤثر بر تغییر رشته دانشجویان به گروه‌های علوم انسانی هستند. بر اساس بررسی صورت گرفته، هر کدام از عوامل شناسایی شده، تأثیر بسزایی در گرایش به تغییر رشته در دانشجویان دارد و با مطالعات مشابه در زمینه موضوع هم‌راستا است. نتایج پژوهش معروفی و آداک (۱۳۹۶) نشان داد که عوامل اقتصادی، ویژگی‌های رشته قبلی و فعلی و علایق و ویژگی‌های فردی بر گرایش به تغییر رشته تأثیر داشته‌اند که این نتایج همسو با نتیجه پژوهش حاضر است. نتایج پژوهش صبوری آقبلاغ رستم‌خان و همکاران (۱۳۹۶) نشان می‌دهد که مؤلفه‌های فردی، سیستمی و اجتماعی بر تغییر رشته دانشجویان علوم پزشکی مؤثر هستند. همچنین یافته‌های پژوهش مصطفوی و همکاران (۱۳۹۱) بیانگر این است که سال ورود به دانشگاه، استادان و درس‌های ارائه شده و موقعیت شغلی مناسب از جمله دلایل انتخاب رشته داروسازی است. نتایج پژوهش‌های عباس‌زاده و همکاران (۱۳۹۰)، عبدی و آقابابا (۱۳۸۷) نیز همسو با نتایج پژوهش حاضر است.

عامل اقتصادی، بالاترین رتبه را در میان هفت مؤلفه استخراج شده دارد. عامل علمی و پس از آن عامل شغلی در اولویت‌های بعدی قرار گرفته‌اند. دانشجویان، اهمیت ایجاد تسهیلات برای ادامه تحصیل، دستیابی به درآمد و امنیت شغلی بالا و به‌طور کلی دستیابی به سطحی نسبی از رفاه را ضروری می‌دانند؛ داشتن یک شغل کارآمد و مفید برای آنها اولویت دارد. میزان کارایی یک شغل، اهمیت فراوانی دارد و در واقع هدف از انتخاب شغل، دستیابی به درآمد حاصل از آن است و پس از آن رسیدن به آسایشی است که از طریق تسهیلات آن شغل برای افراد ایجاد می‌شود. داشتن شغل و کسب درآمد مطلوب یکی از الزامات مهم برای به دست آوردن سطح نسبی از رفاه در زندگی همگان است. در واقع یکی از دلایلی که افراد به تحصیلات دانشگاهی روی می‌آورند

به دست آوردن سطح بالایی از درآمد است و اگر افراد نتوانند پس از دانش‌آموختگی، شغلی مناسب و مرتبط با رشته تحصیلی خود و با درآمد مکفی بیابند؛ دچار نوعی شکست می‌شوند و به‌نوعی عمر خود را تلف‌شده حساب می‌کنند؛ بنابراین، افراد سعی در انتخاب رشته‌هایی دارند که از ظرفیت شغلی و درآمدی بالا برخوردار باشد تا بتوانند آینده شغلی و مالی ایمن و تضمین‌شده، داشته باشند؛ این امر نیازمند اقدامات و تمهیدات مناسب در برنامه‌ریزی آموزشی و اقتصادی دولت است. گولز<sup>۱</sup> (۲۰۰۱) با اجرای پژوهشی در مورد انتظارات شغلی و خصوصیات شغل دانشجویان به همین نتیجه دست یافت که حقوق و مزایا، که از عوامل بیرونی یک شغل است، مهم‌ترین نکته برای دانشجویان است. فراهانی و بیات (۱۳۸۶) و حدادزاده (۱۳۸۷) به این نتیجه رسیدند که ابتدا دغدغه اغلب دانشجویان یافتن شغل است و رسیدن به آرامش در اولویت بعدی آنها قرار دارد. زین‌آبادی و همکاران (۱۳۹۷) نیز عامل «زمینه و ضرورت شغلی» را در تغییر رشته دانشجویان مؤثر تشخیص داده‌اند. واقفی نظری و همکاران (۱۳۹۴) به این نتیجه رسیدند که دانشجویان فراهم آوردن زمینه‌های مناسب برای آزادی عمل و نشان دادن قابلیت‌ها و توانایی‌ها به وسیله شغل آینده خود را انتظار دارند و تعداد کمی از آنها نقش آموزش‌های نظری را در آینده شغلی مؤثر می‌دانند. به‌علاوه، آنان بر توجه به رفع نیازهای اقتصادی در قالب تسهیلات با سود کم و خدمات بهداشتی-درمانی و امکانات برای ادامه تحصیل تأکید دارند. همچنین نتایج پژوهش نشان‌دهنده دغدغه یافتن شغل آینده به‌عنوان یکی از مشکلات دانشجویان و تأکید بر لزوم دخالت دولت در آینده شغلی دانش‌آموختگان این رشته است که همسویی یافته‌های این پژوهش‌ها با نتایج پژوهش حاضر را نشان می‌دهد.

عوامل فردی، به‌عنوان چهارمین عامل مهم در تغییر رشته شناسایی شد. عوامل فردی، ترکیبی از انگیزه‌ها و علایق شخصی، توانایی و استعدادها و سایر عواملی است که در تصمیم‌گیری شخصی دانشجویان در تغییر رشته نقش دارند. این یافته با یافته‌های پژوهش ایازی و همکاران (۱۴۰۰)، محمدی و همکاران (۱۳۹۸)، زین‌آبادی و همکاران (۱۳۹۷)، معروفی و آداک (۱۳۹۶)، صبوری آقبلاغ رستم‌خان و همکاران (۱۳۹۶)، استفانی و همکاران (۲۰۲۲) و دنیس (۲۰۲۱) همخوانی دارد.

عوامل اجتماعی (با تأکید بر نقش و اثر خانواده) به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر بر تغییر رشته شناسایی شد. این یافته نیز با یافته‌های پژوهش ایازی و همکاران (۱۴۰۰) و جارادات (۲۰۱۷) سازگاری دارد.

### نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از انجام آزمون‌های آماری، نشان‌دهنده آن بود که جنسیت، محل سکونت و وضعیت تأهل افراد تأثیری بر وضعیت تغییر رشته ندارد. در مقابل، گروه سنی، وضعیت اشتغال، گروه تحصیلی، نوع دانشگاه و میانگین نمره‌های دوره کارشناسی و همچنین فاصله زمانی بین دو دوره، بر آن تأثیرگذار بوده‌اند.

دانشجویان رشته‌های گروه تحصیلی مهندسی، به‌طور معنی‌داری نسبت به سایر گروه‌های تحصیلی میزان تغییر رشته بیشتری داشته‌اند. دلیل این گرایش را می‌توان سختی و خشک بودن درس‌های مربوط به رشته قبلی، نبود بازار کار مناسب، انتخاب رشته اشتباه و اصرار خانواده مبنی بر تحصیل در این رشته‌ها دانست. میزان تغییر رشته دانشجویان با افزایش سن آنان، به‌طور معنی‌داری افزایش می‌یابد. یکی از علل این موضوع می‌تواند انتخاب رشته دوره کارشناسی در سنین پایین‌تر و انتخاب رشته آگاهانه‌تر در دوره کارشناسی ارشد باشد. دانشجویان دانشگاه‌های دولتی، بیشترین و دانشجویان دانشگاه‌های غیرانتفاعی کمترین میزان تغییر رشته را داشته‌اند؛ به نظر می‌رسد میزان هزینه تحصیل در دانشگاه، عامل قابل توجهی در میزان تغییر رشته دانشجویان باشد.

همچنین نتایج تحقیق نشان داد میزان اشتغال فرد نیز به‌طور معنی‌داری بر تغییر رشته دانشجویان مؤثر است. با افزایش فاصله بین پایان دوره کارشناسی و آغاز دوره کارشناسی ارشد، میزان تغییر رشته به‌طور معنی‌داری افزایش می‌یابد. عواملی مانند کارآمد نبودن رشته تحصیلی دوره کارشناسی، بررسی در مورد رشته‌های دیگر، نیافتن شغل مناسب مرتبط با رشته دوره کارشناسی، به‌عنوان دلایل عمده ذکر شده‌اند. با کاهش میانگین نمره‌های دوره کارشناسی، میزان تغییر رشته به‌طور معنی‌داری افزایش می‌یابد. احساس عدم موفقیت در دوره کارشناسی، سخت بودن درس‌های رشته و علاقه نداشتن فرد به رشته، از عوامل دیگر در ارتباط با این نتیجه هستند.

علوم انسانی، به‌عنوان حوزه علمی دست اول در ایجاد اندیشه، تغییر فکر و تحول جهان‌بینی، واجد اهمیت شده است؛ به‌گونه‌ای که می‌توان از طریق مطالعه گروه‌ها و رویکردهای متفاوت فکری متأثر از آن یا تأثیرگذار بر آن، به میزان تعیین‌کنندگی این رشته‌ها در جامعه معاصر پی برد. از یک سو، اقبال روزافزون دانشجویان با گرایش‌های دانشگاهی و فکری متفاوت به علوم انسانی و از سوی دیگر، رشد و توسعه جامعه ایران که نیازمند رشد و توسعه فضای فکری جامعه است، مبین این امر است (ذکایی و باغینی، ۱۳۹۲). افرادی که تغییر رشته می‌دهند، به دنبال نیل به هدف‌ها و آرمان‌های فردی و جمعی خود هستند؛ آرمان‌ها و هدف‌هایی که در بستر رشته قبلی محقق نشده و عوامل علمی، فردی، اجتماعی، شغلی، سیستمی، اقتصادی و تحصیلی که نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد، سبب بروز این رفتار از سوی دانشجویان است. هر یک از این عوامل به‌نوبه خود تعیین‌کننده هستند، ولی عوامل علمی و اقتصادی در این میان، اهمیت بیشتری دارند؛ دانشگاه به‌گونه‌ای که انتظار می‌رود، نتوانسته است به دانشجویان در تحقق خواسته‌هایشان کمک کند. ناتوانی دانشگاه در ایجاد توانایی و مهارت در بسیاری از رشته‌های دانشگاهی (به‌ویژه علوم پایه و فنی-مهندسی) و اشباع این رشته‌ها، به این شرایط دامن زده است. از سوی دیگر، وضعیت پیچیده و غیرقابل پیش‌بینی اشتغال که به‌شدت از ناپایداری شرایط اجتماعی و بازار کار سرچشمه می‌گیرد، در این زمینه دخیل است؛ اما باید سرمنشأ اصلی آن را در تغییر نیازها جست‌وجو کرد.

پدیده انتخاب رشته، به عنوان یک تصمیم مهم که در واقع مسیری متفاوت نسبت به مسیر قبلی پیش روی دانشجوی می‌گشاید، نیازمند دلایل روشن و منطقی و نیز کسب اطلاعات معتبر و کافی برای تصمیم‌گیری است. جستجوی آگاهانه اطلاعات در مورد رشته‌های دانشگاهی پیش از تغییر رشته فعلی و انتخاب رشته دیگر می‌تواند بر رضایت از تحصیل و موفقیت دانشجویان تأثیر بگذارد (عبدی، ۱۳۸۶). پیروی از الگویی که به تصمیم‌گیری منطقی و آگاهانه دانشجویان در زمینه انتخاب و تغییر رشته منجر می‌شود، می‌تواند از گام نهادن و ورود خودسرانه به مسیری نادرست پیشگیری کرده و موجبات رضایت آنها را فراهم سازد.

با توجه به آنکه یافته‌های پژوهش، نشان‌دهنده اهمیت عوامل فردی (به‌ویژه علایق فردی، خودارزیابی، نقش خانواده و مشاوره با دیگران) و عوامل اجتماعی در اهمیت انتخاب رشته اولیه و همچنین تمایل و قصد دانش‌آموختگان دوره کارشناسی به تغییر رشته است؛ پیشنهاد می‌شود تمهیدات مناسبی در جهت فرهنگ‌سازی، برای خانواده‌ها و داوطلبان از طریق رسانه‌های ارتباطی (به‌ویژه در بازه زمانی انتخاب رشته) فراهم شود.

با توجه اهمیت عوامل سازمانی در تغییر رشته دانشجویان، نقش دانشگاه‌ها در راستای شناسایی قابلیت‌ها و ویژگی‌های مناسب دانشجویان برای تحصیل در رشته‌های دوره کارشناسی و همچنین دوره‌های تحصیلی بالاتر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. همان‌گونه که لازم است به انتخاب رشته در زمان آزمون سراسری اهمیت زیادی داده شود و به‌صورت تخصصی نیز انجام گیرد؛ لازم است شناسایی این قابلیت‌ها در دانشگاه‌ها با کیفیت و به‌صورت تخصصی استمرار داشته باشد تا بتواند دانشجویان را در اخذ تصمیم به ادامه رشته پیشین یا تغییر آن در مقاطع تحصیلات تکمیلی یاری نماید. بنابراین، پیشنهاد می‌شود در هر دانشگاه، یک نهاد مستقل مشاوره تحصیلی، به‌منظور کمک و راهنمایی دانشجویان ایجاد شود. این نهاد می‌تواند تمهیداتی برای تغییر رشته دانشجویان با انگیزه و مستعد در دوره کارشناسی فراهم آورد تا از اتلاف بیشتر وقت و هزینه دانشجویان و نظام آموزش عالی پیشگیری کند. در صورتی که بتوان محدودیت‌ها و موانع جابه‌جایی و تغییر رشته را از بین برد یا کاهش داد، می‌توان تا حدود بسیاری حساسیت‌ها را کاهش داد و تعدیل مناسبی در نظام آموزشی ایجاد کرد. با توجه به یافته‌های پژوهش مبنی بر اهمیت عوامل علمی در تغییر رشته، لازم است وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به یاری استادان و متخصصان هر حوزه و رشته علمی، در برنامه درسی رشته‌ها بازنگری‌های دوره‌ای انجام دهد؛ به‌گونه‌ای که محتوای درس‌ها روزآمد، متناسب با نیازهای بازار کار و مهارت‌محور شود و دوره‌های مهارتی و توانمندسازی ویژه دانشجویان، متناسب با این برنامه‌ها راه‌اندازی شود.

با توجه به ویژگی‌های فردی پاسخگویان، مشاهده شد که اقبال دانش‌آموختگان دوره کارشناسی رشته‌های فنی - مهندسی و علوم پایه برای ورود به دوره کارشناسی ارشد رشته‌های علوم انسانی، بیشتر از سایر رشته‌ها بوده است؛ از این رو، نیاز است که وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با همکاری سازمان سنجش آموزش کشور و

دانشگاه‌ها، برنامه‌ریزی آموزشی دقیق‌تری برای جذب و تعیین ظرفیت دانشجویان در دوره کارشناسی داشته باشند؛ به طوری که از اشباع بسیاری از رشته‌ها (به ویژه در شاخه فنی-مهندسی) و اقبال نداشتن به رشته‌های علوم پایه (با در نظر گرفتن مشوق‌های عملیاتی)، جلوگیری شود.

### References

- Abbaszadeh, A., Borhani, F., & Mohsenpoor, M. (2011). Factors Affecting Discipline (Major) Choice among Newly Admitted Students of Nursing in Kerman University of Medical Sciences. *Iranian Journal of Medical Education*, 11(6), 600-608. [Persian]
- Abdi, B. (2007). Awareness of the University Candidates on the Academic Program Selection. *Quarterly Journal of Research & Planning in Higher Education*, 13(2), 131-150. [Persian]
- Abdi, B., & Agha Baba, A. (2008). Examining the factors affecting the choice of the field of candidates allowed to choose the field of national entrance exam. *Journal of Iranian Higher Education*, 1(3), 151-170. [Persian]
- Ahanchian, M. R. (2020). *to quote from fars Agency*, news code: 14000421000248, retrievable from [www.farsnews.ir](http://www.farsnews.ir). [Persian]
- Ayazi, R., Nemati Anaraki, L., Akbari, Z., & Baluch, M. (2021). The influencing factors of selecting the field of study for the students of librarianship and medical information. *JMIS*, 7(2). [Persian]
- Bazargan, A. (2018). *An introduction to qualitative and mixed methods research*, Tehran, didar pub. [Persian]
- Chalupova, M. (2012). Strategy of the field of study choice- research among male students. Future graduates in the Vysocina region- focus on nursing. *Management knowledge and learning international conference. Zadar, Croatia*.
- Creswell, J. W. (2005). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (2nd edition), New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Crowley, C. (2004). *Factor Influencing College Choice Among Track and Field Student Athletes at NCAA D-I Conference HBC US*, Unpublished Doctoral Dissertation, Florida State University.
- Denice, P. A. (2021). Choosing and changing Course: Postsecondary students and the Process of Selecting a major Field of Study. *Sociological Perspectives*, 64(1), 82-108
- Denice, P. A. (2019). Trajectories through Postsecondary Education and Students' Life Course Transitions. *Social Science Research*, 80, 243-260.
- Farahani, A., Bayat, F. (2007). Examining the career expectations of physical education students

- from Employment and career future in khorasan Razavi province. *Rooyesh Journal*, 5(19), 33-40. [Persian]
- Ghasemi, E., Sedighiyan, F. (2016). Comparative study of Iran and England Higher education. *Payam Farhikhtegan Quarterly*, 1(1), 45-48. [Persian]
- Golse, T. (2001). A view from entry level: student perception of critical information system job attributes. *Proceedings of the ACM SIGCPR conference on Computer Personnel Research*, San Diego, USA, PP: 57-64.
- Haddadzadeh yazdi, H. (2008). *Examining the career expectations of physical education students from Employment and career future in yazd province*, Dissertation for master degree, humanities, tehran payam noor university.
- Ismael, H. (2012). Before choosing your major, listen to miss Choosers, <http://shabab.ahram.org.eg/News/4423.aspx>
- Jaradat, M. S. (2017). Reasons Influence Students' decisions to Change College Majors. *International Journal of Humanities & Social Sciences*, 7(3).
- Khaki, G. R. (2020). *Research methods (with dissertation writing approach)*, Tehran, phoodhan pub. [Persian]
- Maroufi ,Y., & Adak, M. (2018). Represent of the lived experience of postgraduate students of education with respect to the change of major; a phenomenological study. *Educational Measurement & Evaluation Studies*, 7(20). [Persian]
- Ministry of science, research and technology (2018). *Regulations of bachelor and postgraduate courses* (for level one & two universities). [Persian]
- Mohammadi, N., Fallahi-khoshknab, M., Rahgoy, A., & Hosseini, M. (2019). Investigation factors affecting Academic tendency in Master student of Nursing in Students of Tehran University of Medical Sciences in 2018. *JNE*, 8(4). [Persian]
- Mostafavi, A., Ramezanloo, P., & Asgari, N. (2012). Pharmacy Students' Reasons for Choosing Pharmacy as a Career and Changes in Their Motivation during the Course. *Journal of Medical Education development*, 5(9), 33-41. [Persian]
- National Organization of Educational Testing (2022). Statistics of National exam participants for master degree in universities, to quote from ISNA, news code: 1401022818965, retrievable from [www.isna.ir](http://www.isna.ir). [Persian]
- Office of the relation between industry and population (2021). Monitoring the employment status of graduates of universities, *deputy of research and technology, ministry of science, research and*



technology.

Pitt, R., & Lin, Z. (2018). The Relationship between College Major Prestige/Status and Post Baccalaureate Outcomes. *Sociological Perspectives*, 62, 325–345.

Poorabbas, A. (2022). to quote from ISNA, news code: 1401022818918, retrievable from [www.isna.ir](http://www.isna.ir). [Persian]

Porter, S. R., & Umbach, P. D. (2006). College major choice: An Analysis of person- environment fit. *Research in Higher Education*, 47(4), 429- 449.

Quadlin, N. (2020). From Major Preferences to Major Choices: Gender and Logics of Major Choice. *Sociology of Education*, 93, 91–109.

Rashidi pooya, N., Falsafi Negad, M. R., jamali, E. (2018). *Study of criteria and process of change of majors from bachelor to master degree in universities*, Dissertation for master degree, psychology and educational sciences faculty, allameh tabatabaee university. [Persian]

Sabouri Aghbulagh Rostam Khan, T., Imanipour, M., & Ahmadi, S. (2018). Reasons and motives for selecting major of medical education as post-graduate course: a qualitative study. *JMED*, 12(3), 129-142. [Persian]

Salisbury, M. H, Paulsen, M. B., & Pascarella, E. T. (2010). To See the World or Stay at Home: Applying an Integrated Student Choice Model to Explore the Gender Gap in the Intent to Study Abroad. *Research in Higher Education*, 51, 615-640

Seyf, M. S. (2021). to quote from YJC Agency, news code: 7882066, retrievable from [www.yjc.news](http://www.yjc.news). [Persian]

Shahvali, M., & Abedi Sarvestani, A. (2014) Factors Affecting the Interest and Aptitude of Agricultural Students. *Agricultural Education Administration Research*, 6(30),16-30. [Persian]

Stephanie, J., Park, H., & Kim, T. J. (2022). Factors influencing student satisfaction and intention to stay in the hospitality and tourism program. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*. <https://doi.org/10.1080/15313220.2022.2076767>

Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1998). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. 2nd Ed., Thousand Oaks, California, USA.

Vaghefi Nazari, R., Frahani, A., Asad, M. R., & Khodadadi, M. R. (2015). Examining the career expectations of physical education students from Employment and career future in Azad universities branches in Tehran. *Sport Management Journal*, 7(2), 175-189. [Persian]

[www.modares.ac.ir](http://www.modares.ac.ir): [Persian]

Zafar, B. (2013). College major choice and the gender gap. *Journal of Human Resources*, 48(3),

545-595.

Zeynabadi, H. R., Farzaneh, M., & Darabi, F. (2018). Academic migration: A reflection on the reasons of changing majors to educational administration in MA from other courses. *Journal of Educational Planning Studies*, 7(13). [Persian]

Zokaie, M. S., & Shojaei Baghini, N. (2013). Change of majors, motivations, expectations, and assessment of students who changed from unrelated courses to humanities courses. *Quarterly Journal of Social Sciences*, 63, 128-175. [Persian]

